

СУЧАСНИЙ СТАН КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА МИТНИЦЯХ УКРАЇНИ MODERN STATE OF CORRUPTION CRIMINALITY ON CUSTOMS OF UKRAINE

Холявка Г.А., студент

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті досліджується сучасний стан корупційної злочинності на митницях України. Розкривається законодавче та доктринальні визначення корупції в митній сфері, визначається правова природа корупційної злочинності на митницях. Також вивчається рівень і «ціна» корупційної злочинності в митних органах. Визначаються причини й умови, що породжують і зумовлюють корупційну злочинність на митницях. Особлива увага звертається на антисоціальні звичаї та традиції як причину корупційної злочинності в органах доходів і зборів. У статті пропонуються шляхи запобігання корупційній злочинності в митних органах і введення нового ефективного способу запобігання корупції в митній сфері – антикорупційного менеджменту. Автор доходить висновку, що тільки сучасні шляхи запобігання корупції та співпраця органів доходів і зборів та громадянського суспільства в антикорупційному напрямку допоможе подолати корупційну злочинність на митницях.

Ключові слова: корупція, злочинність, митна сфера, органи доходів і зборів, митники, суб'єкти господарювання.

В статье исследуется современное состояние коррупционной преступности на таможенных Украины. Раскрывается законодательное и доктринальные определения коррупции в таможенной сфере, определяется правовая природа коррупционной преступности на таможенных. Также изучается уровень и «цена» коррупционной преступности в таможенных органах. Определяются причины и условия, порождающие и вызывающие коррупционную преступность на таможенных. Особое внимание обращается на антисоциальные обычаи и традиции как причину коррупционной преступности в органах доходов и сборов. В статье предлагаются пути предотвращения коррупционной преступности в таможенных органах и введение нового эффективного способа предотвращения коррупции в таможенной сфере – антикоррупционного менеджмента. Автор приходит к выводу, что только современные пути предотвращения коррупции и сотрудничество органов доходов и сборов и гражданского общества в антикоррупционном направлении поможет преодолеть коррупционную преступность на таможенных.

Ключевые слова: коррупция, преступность, таможенная сфера, орган доходов и сборов, таможенники, субъекты хозяйствования.

Modern state of corruption criminality on customs of Ukraine is investigated in the article. Legislative determination of corruption is opened up, doctrine determinations of corruption in the custom sphere and types of corruption criminality in the institution of revenue and fee are studied. The legal nature of corruption crime on customs is defined that subjects of economic activity, violating the customs law, carry out movement of goods through customs border and don't carry out or improperly carrying out the official and official duties, institution of revenue and fee allows such illegal acts from subjects of economic activity. The author draws a conclusion that corruption crime on customs institution is caused by continuous corruption legal relationship between subjects of customs process.

The level of corruption crime on the institution of revenue and fee is investigated, "price" of corruption crime on the customs sphere is defined in article. The material, economic and political aspects of "price" of corruption crime on customs institution is considered.

The reasons and conditions are defined by the author which generate and predetermine corruption crime on customs. The special attention is paid to antisocial customs and traditions as the reason of corruption crime on the institution of revenue and fee. It is noted that the reasons and conditions of corruption crime on the customs sphere aren't only in problems of, institution of revenue and fee, irresponsibility of custom officers, but also in illegal behavior of subjects of economic activity.

The ways of prevention corruption are offered crime in customs institution in article. There are improvement of customs procedure, simplification of the procedure of free trade, strengthening of the state control, conducting anti-corruption examinations, attentiveness at selection of custom officers. Also introduction of a new effective way of prevention of corruption in the customs sphere – anti-corruption management is offered.

The author comes to a conclusion that corruption crime at customs represents negative impact on economic development of our state, slows down formation of market economy, worsens process of free trade, generates mistrust to the people to the power. And only modern ways of prevention of corruption and cooperation of institution of revenue and fee and civil society in the anti-corruption direction will help to overcome corruption crime on customs.

Key words: corruption criminality, custom sphere, institution of revenue and fee, custom officers, economic agents.

Україна, за даними світового рейтингу «Індекс сприйняття корупції», за 2017 р. набрала 30 зі 100 можливих балів (причому 1 бал отримує найкорумпованіша країна) [1]. За даними соціологічних досліджень, митниця посідає п'ятірку найбільш корумпованих галузей, рівень якої складає 53%; у 22,8% випадків митники вимагали надання неправомірної вигоди для сприяння у проходженні митних процедур; а 19,2% суб'єктів господарювання особисто пропонували надання неправомірної вигоди [2, с. 34–45]. Такі статистичні дані вказують на негативне становище митниці (митного органу, органу доходів і зборів) – територіального органу Державної фіскальної служби України (далі – ДФС України) у структурі державного апарату та ставлення до неї з боку суспільства. Корупційна злочинність в органах доходів і зборів не тільки гальмує економічний розвиток нашої держави, а й сприяє ненадходженню коштів від митних платежів, породжує недовіру народу до влади та позиціонує державу в невідгідному становищі в міжнародних відносинах.

З огляду на це вважаємо за необхідне дослідити корупційну злочинність на митницях.

Проблему корупційної злочинності та корупційної злочинності на митницях досліджували такі науковці, як: С.О. Баранов, Л.Т. Головічук, Б.М. Головкін, Л.А. Зубкова, Н.О. Коваль, Н.В. Сметаніна та ін.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану корупційної злочинності на митницях України. Завданнями є: дослідження статистичної інформації щодо корупційної злочинності в митних органах, визначення основних причин та умов існування такого явища, пошук ефективних шляхів запобігання корупційній злочинності в органі доходів і зборів.

Насамперед необхідно визначити правову природу корупційної злочинності на митницях. У національному законодавстві Законом України «Про запобігання корупції» визначено, що корупція – це використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону (для цього дослідження – посадовими та службовими особами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державної митної справи), наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної ви-

годи або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій і службовій особі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, або, на її вимогу, іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [3].

У кримінології корупцію в митній сфері розуміють як засновану на неформальних нормах систему взаємовідносин суб'єктів та учасників митного процесу, поєднаних із порушенням митних правил і порядку здійснення митних процедур [4, с. 224]. Тому корупція на митницях може полягати у здійсненні різних протиправних дій, які задовольняють інтереси суб'єктів митного процесу. Зокрема, науковці поділяють корупцію на митницях на такі види:

– «*рутину, поточну*» корупцію (коли суб'єкти господарювання надають неправомірну вигоду за одержання нормальних або прискорених митних послуг);

– *шахрайську корупцію* (у цих випадках суб'єкти господарювання самі спонукають митників «закрити очі» або відкрито співпрацювати з метою зменшення суми податків, або неправомірного звільнення від сплати податків, або збільшення надмірного прибутку);

– *кримінальну корупцію* (коли суб'єкти господарювання надають неправомірну вигоду за проведення незаконних і надприбуткових операцій, які здійснюються під час торгівлі наркотиками, переміщення заборонених товарів тощо) [5, с. 96].

Враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що корупційна злочинність на митницях – це поведінка суб'єктів митного процесу, яка заподіює шкоду митним відносинам і загрожує інтересам суспільства, держави й особам. Правова природа цього явища полягає у тому, що суб'єктами митних правовідносин виступають дві сторони: посадові та службові особи органу доходів і зборів і суб'єкти господарювання. Суб'єкти господарювання, порушуючи митне законодавство, здійснюють переміщення товарів через митний кордон, а уповноважені особи митного органу не виконують або неналежно виконують свої посадові й службові обов'язки та допускають такі протиправні дії з боку суб'єктів господарювання.

Отже, корупція в митній сфері зумовлена двосторонніми корупційними відносинами, що виникають між суб'єктами господарювання та митниками під час здійснення митних процедур.

Для більш повної оцінки сучасного стану корупційної злочинності на митницях потребують розгляду її рівень і ціна.

У кримінологічній науці рівень злочинності визначається як загальна кількість злочинів та осіб, які їх вчинили, зареєстрованих на певній території за певний період [6, с. 39]. Відповідно до звіту ДФС України «Відомості про результати роботи за січень – серпень 2018 р.», органами досудового розслідування розпочато 259 кримінальних проваджень за фактами вчинення посадовими особами органу доходів і зборів корупційних злочинів і 64 особам було повідомлено про підозру. У січні – серпні 2017 р. було зареєстровано 225 корупційних злочинів і 47 особам було повідомлено про підозру [7]. Отже, можемо констатувати, що рівень корупційної злочинності в митній сфері зростає.

Також для нашого дослідження важливою є «ціна» корупційної злочинності на митницях. У сучасній кримінології під «ціною» злочинності розуміються прямі та непрямі витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава й суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання на-

слідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, кримінально-виконавчої системи та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності [8, с. 315].

«Ціна» корупційної злочинності на митницях має свою специфіку, яка полягає в тому, що у разі вчинення корупційних злочинів митниками до державного бюджету не надходять взагалі або надходять не в повному обсязі матеріальні кошти у вигляді митних платежів. Отже, у цьому разі йдеться про непрямий збиток. Зрозуміло, що порахувати «ціну» корупційної злочинності на митницях важко, на це впливає не завжди достовірна статистична інформація, яку ми отримуємо від правоохоронних органів, і латентна корупційна злочинність у митному органі. Так, німецьким виданням *Süddeutsche Zeitung* було проведено журналістське розслідування щодо корупції на митницях, яке виявило, що внаслідок корупційної злочинності в митній сфері до державного бюджету не надходить більше 4 млрд євро [9].

Проте «ціна» корупційної злочинності на митницях має не тільки майнові наслідки, до неї також необхідно віднести економічні наслідки у вигляді перешкоджання розвитку ринкової економіки, вільної торгівлі, збільшення проявів монополізації та тіньової економіки, політичні наслідки, які дестабілізують політичну владу, підпорядковуючи державну владу приватним інтересам. Соціально-правовими наслідками є нехтування громадянами приписами законів, поширення соціальної напруги й недовіри до державної влади та правоохоронної системи [10, с. 175–176].

Важливим для розуміння сучасного стану корупційної злочинності на митницях є визначення причин та умов, які породжують і зумовлюють таку злочинність.

Під причинами злочинності у кримінології розуміють деформовану суспільну свідомість у вигляді антисоціальних поглядів, традицій, інтересів, установок, що за певних умов закономірно породжують злочинність як свій наслідок. Умови злочинності – це негативні явища та процеси, що сприяють (зумовлюють) поширенню злочинності [11, с. 5–7].

Науковцями виділяються різні причини й умови корупційної злочинності на митницях: недосконале митне законодавство, високі митні платежі, дискретні повноваження осіб органу доходів і зборів, режимний характер здійснення митних формальностей у зоні митного контролю, виконання планових показників митних зборів, неефективність державного контролю за митними органами, що призводить до зловживань посадовими особами цих органів, прорахунки під час добору митників, низькі моральні якості посадових і службових осіб органу доходів і зборів тощо [4, с. 223; 12, с. 88].

Також існують антисоціальні звичаї та традиції причин корупційної злочинності в митній сфері. Під ними розуміють успадковані від попередніх поколінь неписані правила поведінки, що визнаються нормою життя і діяльності, закріплюють неформальний порядок відносин між людьми у різних сферах [11, с. 6]. Це зневажливе ставлення до суб'єктів господарювання, які намагаються законно здійснювати митні процедури; поширення серед митників традицій незаконного збагачення шляхом вчинення корупційних злочинів; культивування й ідеалізація корупційної поведінки у колах органу доходів і зборів. Велику роль у корупційних проявах на митницях відіграють і суб'єкти господарювання, у яких існує низка антисоціальних традицій, що породжують корупційну злочинність. Зокрема, суб'єкти господарювання для пришвидшення здійснення митної процедури або ж взагалі непроходження цієї процедури звикли надавати митникам неправомірну вигоду. Порушуючи закон, вони не зважають на кримінальну відповідальність, оскільки впевнені в тому, що в митних органах заохочують таку протиправну поведінку.

Отже, причини й умови корупційної злочинності на митницях полягають в особливих сталих корупційних відносинах, що складаються між уповноваженими особами органу доходів і зборів і суб'єктами господарювання. Допоки такі відносини будуть заохочуватися обома сторонами, доти й існуватиме корупція на митницях.

Враховуючи вищевикладене, доцільним є вивчення шляхів запобігання корупційній злочинності на митницях. У кримінології під запобіганням корупційній злочинності розуміють комплексний організований і науково обґрунтований процес впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на негативні фактори цього протиправного явища [13, с. 34].

Для ефективної боротьби із корупцією в митних органах, насамперед, необхідно створити дієвий механізм антикорупційних органів і відповідну правову базу. До таких органів належать Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, Департамент з питань запобігання та виявлення корупції, Головне управління внутрішньої безпеки у складі ДФС України. Що ж до правової бази, то її складають як національні, так і міжнародно-правові акти. Зокрема, Закони України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.» від 14 жовтня 2014 р., Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р., Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. та ін.

Проте створення розгалуженої системи антикорупційних органів і прийняття антикорупційного законодавства замало для запобігання такому явищу. Необхідно також вдосконалити митні процедури, зробити їх більш прозорими, запровадити доступну процедуру переміщення товарів через митний кордон для суб'єктів господарювання, адже останні безпосередньо впливають на поширення корупційної злочинності на митницях. Також треба уважніше ставитися до кадрового складу митників, звертати увагу на морально-психологічні якості, стежити за співрозмірністю матеріального забезпечення та роботи, що виконується. Не менш важливим є посилення державного контролю, проведення антикорупційних експертиз, забез-

печення доброчесності в органі доходів і зборів. Також одним із дієвих шляхів запобігання корупції в митній сфері є знищення сталих зв'язків між митниками та суб'єктами господарювання, що породжують корупційну злочинність на митницях.

Цілком слушною є пропозиція Б.М. Головкина щодо запровадження антикорупційного менеджменту як способу запобігання корупційної злочинності на митницях. Сутність антикорупційного менеджменту передбачає охоплення усього механізму реалізації державної антикорупційної політики, програм із запобігання корупції в митних органах і застосування антикорупційного законодавства як у приватній, так і публічній сферах. Також до його складу входить антикорупційний комплаєнс, що передбачає запровадження контролю за дотриманням антикорупційного законодавства суб'єктами господарювання. Це також є важливим способом запобігання корупції на митницях, оскільки суб'єкти господарювання сприяють її поширенню. Така повноцінна система антикорупційного менеджменту повинна забезпечити взаємну зацікавленість, об'єднати зусилля суб'єктів митних процесу та суспільства в подоланні корупції в митних органах [14, с. 61–63].

Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що корупційна злочинність на митницях негативно впливає на економічний розвиток нашої держави, гальмує становлення ринкової економіки, погіршує процес вільної торгівлі. Корупція на митницях підриває авторитет держави не тільки в економічній сфері, а й у політичній – від недовіри народу до державної влади до небажання суб'єктів міжнародних відносин співпрацювати із нашою державою. Проте створення мережі антикорупційних органів і запровадження нового антикорупційного законодавства, на жаль, не дають очікуваних результатів, судячи з того, що рівень корупційної злочинності в митних органах зростає. Тому для подолання такого явища необхідно вдатися до сучасних шляхів запобігання корупції. Органу доходів і зборів та громадянському суспільству необхідно співпрацювати в антикорупційному напрямку, тим самим доводячи, що матеріальний інтерес не стоїть вище за норми законів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/>.
2. Стан корупції в Україні. URL: <https://kiis.com.ua/>.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-18 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
4. Головін Б.М. Тінюва зовнішня торгівля і корупція на митницях. Проблеми законності. 2017. № 136. С. 223–224.
5. Коваль Н.О. Протидія корупції в митних органах ДФС. Lex Portus. 2017. № 6 (8). С. 96.
6. Джужа О.М., Василевич В.В., Кулик О.Г. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід. Вісник Верховного Суду України. 2012. № 1. С. 39.
7. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
8. Сметаніна Н.В. Поняття і структура «ціни» злочинності у сучасній кримінології. Право і суспільство. 2014. № 5-2. С. 315.
9. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/>.
10. Сметаніна Н.В. Ціна корупційних злочинів. Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: зб. тез доп. 5 міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 31 березня 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 175–176.
11. Головін Б.М. Причинність у системі детермінації злочинності. Теорія і практика правознавства. 2014. № 1 (5). С. 5–7.
12. Головійчук Л.Т. Причини та умови вчинення злочинів у сфері службової діяльності серед працівників митних органів. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. № 5-2. С. 88.
13. Зубкова Л.А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3 (104). С. 34.
14. Головін Б.М. Антикорупційний менеджмент у митній справі. Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Вінниця, 26 квітня 2016 р.). Вінниця, 2016. С. 61–63.